

NISKE STRASTI NA NAJVIŠEM NIVOU

Uvod

Korupcija je jedan od najvećih izazova našeg vremena, a globalno je prepoznata kao osnovna prepreka razvoju društva i demokratije. Zemlje u tranziciji, kao što je Bosna i Hercegovina, posebno su podložne fenomenu korupcije s obzirom na slabo razvijene institucionalne kapacitete za provođenje zakona te općenito nedovoljan stepen demokratske kulture u cjelokupnom društvu. Mnogobrojni relevantni domaći i međunarodni izvještaji u proteklih nekoliko godina ne bilježe praktično nikakav napredak u borbi protiv korupcije i upozoravaju na prisustvo sistemske korupcije u zemlji, a naročito na najvišim nivoima vlasti i politike.¹

Izvještaj *Freedom House* za 2012. godinu istaknuo je da visoko obrazovanje u BiH pati od problema korupcije, zastarjelih obrazovnih programa te nedostatka reformskih aktivnosti predviđenih *Bolonjskim procesom*, koji ima za cilj stvaranje *Evropskoga prostora visokog obrazovanja* (EHEA – *European Higher Education Area*), s obrazovnim standardima i akademskom razmjenom evropskih studenata i profesora.² Nadalje, Globalni barometar korupcije *Transparency International* za 2011. ukazuje da je sektor obrazovanja u BiH u za tu godinu ocijenjen *jako korumpiranim* i zauzima četvrto mjesto prema percipiranom prisustvu korupcije, iza političkih stranaka, parlamenta i zakonodavstva, te javnih zvaničnika i civilnih službenika, a ispred policije i pravosuđa.³

S obzirom na prethodno rečeno, prevencija i borba protiv korupcije u visokom obrazovanju postala je vrlo značajna tema u bosanskohercegovačkome javnom diskursu. Usvajanje državne *Strategije za borbu protiv korupcije 2009.–2014.* i *Akcionog plana za borbu protiv korupcije 2009.–2014.*, koja precizno definiše ciljeve i zadatke institucija, kao i neophodne aktivnosti i rokove za njihovu realizaciju, doprinijelo je važnosti ove teme. Jedna od komponenti u *Akcionom planu* upravo je posvećena obrazovanju, obuci i edukaciji javnosti.⁴

Nadalje, BiH se dodatno obavezala na sistemsku prevenciju i borbu protiv korupcije putem niza međunarodnih konvencija i dokumenata.⁵

Reformske aktivnosti u visokom obrazovanju uglavnom su stale na uspostavljanju *Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini*, koji je usvojen 2007. godine nakon četiri godine političkih rasprava. U tome procesu zanemareni su ostali problemi, usljed čega je integritet akademskih institucija ozbiljno doveden u pitanje.

U ovom dokumentu ukratko je dat pregled zakonodavnoga i institucionalnog okvira u visokom obrazovanju, s osvrtom na evropske standarde i inicijative u ovoj oblasti. Nadalje su prezentirani ključni nalazi recentnih istraživanja percepcije korupcije što su ih provele nevladine organizacija u BiH, te predstavljen niz najvažnijih preporuka i aktivnosti koje je potrebno poduzeti a koje su identificirane na osnovu tih istraživanja.

Okvir za sliku korupcije u obrazovanju

Visoko obrazovanje u BiH niz godina se suočava s različitim problemima koji su, između ostalog, uzrokovani kompleksnim ustavnim uređenjem i neusklađenim zakonskim okvirima na različitim nivoima vlasti, nedovoljno jasnim procedurama i propisima te njihovom nedosljednom implementacijom, nepostojanjem adekvatne kontrole nad radom visokoškolskih ustanova, problemima u finansiranju, akreditiranju i licenciranju visokoškolskih ustanova itd.⁶ Nepostojanje minimalnih zajedničkih standarda usaglašenih na svim nivoima vlasti, kao posljedica nedostatka političkog konsenzusa i strategija za usmjeravanje reformskih procesa visokog obrazovanja u BiH, otvorilo je prostor za nepravilan način rada na visokoškolskim ustanovama, ugrožavanje kvaliteta visokog obrazovanja i u konačnici dovelo do narušavanja integriteta akademske zajednice u BiH.

Ovi navodi potvrđeni su i nedavno provedenim istraživanjima o percepciji korupcije na visokoškolskim ustanovama. Naime, ispitanici su kao najčešće razloge koji pogoduju razvoju korupcije naveli nedostatak efikasnih sistema kontrole, kako nastavnoga, tako i ispitnog procesa, a naročito propisanih procedura polaganja ispita; neefikasno kažnjavanje otkrivenih i dokazanih slučajeva korupcije, neadekvatan sistem kvalifikacija za upis na fakultete, neispunjavanje propisanih uvjeta (tiču se u velikoj mjeri kadrovskih i materijalnih resursa) za akreditaciju fakulteta, odsustvo državne kontrole nad privatnim fakultetima, koji su počeli nametati politiku minimalnih zahtjeva za polaganje ispita i imperativ visoke prolaznosti, te neadekvatnu organizaciju i sistematizaciju radnih mjesta.⁷

Radi približavanja evropskim procesima i standardima u visokom obrazovanju BiH je na Berlinskoj konferenciji 2003. godine postala članicom *Bolonjskog procesa*.⁸ *Bolonjska deklaracija*⁹ je najvažniji međunarodni izvor harmonizacije obrazovnih politika u visokom obrazovanju u Evropi, a naknadni relevantni dokumenti su izvještaji s ministarskih

¹ Za više detalja vidjeti *Corruption Perceptions Index* (<http://www.transparency.org/research/cpi/overview>), *Global Corruption Barometer* (<http://www.transparency.org/research/gcb/overview>), izvještaje Evropske komisije o napretku Bosne i Hercegovine, dostupni na www.dei.gov.ba; izvještaje *Transparency International* BiH o provođenju antikorupcijskih reformi, dostupni na www.ti-bih.org/publikacije.

² *Freedom House* 2012., *Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu*, str. 10, dostupan na http://www.freedomhouse.org/sites/default/files/Bosnia_final.pdf.

³ Globalni barometar korupcije 2010/11., dostupan na <http://gcb.transparency.org/gcb201011/results/>.

⁴ *Strategija za borbu protiv korupcije u BiH 2009.–2014.*, dostupna na <http://www.msb.gov.ba/dokumenti/strateski/?id=4338>.

⁵ Međunarodni instrumenti koje je BiH ratificirala u oblasti borbe protiv korupcije su sljedeći: *Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije*, *Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, Krivičnopravna konvencija o korupciji Vijeća Evrope*, *Građanskopravna konvencija o korupciji Vijeća Evrope* te *Konvencija o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenoga krivičnim djelom*. Obaveze BiH prema EU-u u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova, koje obuhvataju i borbu protiv korupcije, identificirane su u sljedećim ključnim dokumentima: *Odluka Vijeća o principima, prioritetima i uvjetima sadržanim u Evropskom partnerstvu s Bosnom i Hercegovinom (2007)*, *Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između Evropskih zajednica i njihovih država članica, s jedne strane, i Bosne i Hercegovine, s druge strane (2008)*, *Mapa puta za liberalizaciju viznog režima (2008)*.

⁶ Za više detalja vidjeti Korajić, I., „*Visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini – otvoren prostor za korupciju*“, *Transparency International Bosne i Hercegovine* i *Friedrich Ebert Stiftung*, 2011.

⁷ *Transparency International BiH*, „*Analiza percepcije korupcije u visokom obrazovanju u BiH*“, 2012.

⁸ „*Bolonjski proces* naziv je za reformu visokog obrazovanja u Evropi kojoj je osnovni cilj poticanje mobilnosti studenata i profesora uspostavljanjem tzv. *Evropskog prostora visokog obrazovanja* do 2010. Naziv *Bolonjski proces* dolazi od *Bolonjske deklaracije* koju su 19. juna 1999. potpisali ministri zaduženi za visoko obrazovanje iz 29 evropskih država.“ „*Osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju – Evropska iskustva i prakse*“, *Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta*, Banja Luka, 2011., str. 60.

⁹ 19. juna 1999. 29 evropskih ministara za obrazovanje potpisalo je *Bolonjsku deklaraciju* u uspostavi *Evropskoga prostora za visoko obrazovanje* do 2010. godine i promociji evropskoga visokoškolskog sistema u čitavom svijetu.

konferencija¹⁰ te nacionalni izvještaji (*Stocktaking reports*).¹¹ Stvaranje *Evropskoga prostora visokog obrazovanja* inicijativa je koja ima za osnovni cilj prihvaćanje i primjenu evropskih standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju, strateških ciljeva i planova, kao što je predviđeno *Bolonjskom deklaracijom*, *Lisabonskom konvencijom* i drugim relevantnim dokumentima. Procesi koji uređuju finansiranje visokog obrazovanja i uspostavljanje mehanizama za osiguranje kvaliteta, autonomije i kvalitetnog upravljanja visokoškolskim institucijama identificirani su kao ključni prioriteti u razvoju evropskoga visokog obrazovanja.¹² Nadalje, na nivou EU-a Evropska komisija podržava nekoliko inicijativa koje imaju za cilj unapređenje transparentnosti i efikasnosti visokoškolskih ustanova (projekt *U-Map*, *U-Multirank*, *EUMIDA*).¹³

S ciljem uspostave zajedničkog seta osnovnih vrijednosti i dobre prakse u vezi s kvalitetom i osiguranjem kvaliteta, među institucijama i agencijama u cijelome *Evropskom prostoru visokog obrazovanja*, te s ciljem unapređenja konzistentnosti u osiguranju kvaliteta u evropskome visokom obrazovanju, u *Berlinskom komuniqueu* iz 2003. godine ministri zemalja potpisnica *Bolonjskog procesa* pozvali su Evropsku mrežu za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju da razradi usaglašen set standarda, procedura i smjernica za osiguranje kvaliteta, ta da ispita način osiguravanja adekvatnog sistema analize unutar struke (*peer review*) za agencije ili tijela koja se bave osiguranjem kvaliteta i akreditacijom.¹⁴

Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u *Evropskome prostoru visokog obrazovanja*, usvojeni u Bergenu 2005. godine, zamišljeni su tako da budu primjenjivi na sve visokoškolske ustanove i agencije za osiguranje kvaliteta u Evropi bez obzira na njihovu strukturu, funkciju i veličinu te bez obzira na nacionalni sistem unutar kojeg se nalaze, a s ciljem promoviranja uzajamnog povjerenja i unapređenja transparentnosti u radu visokoškolskih institucija.

Set evropskih standarda za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju uključuje tri komponente:

- 1) interno osiguranje kvaliteta visokoškolskih ustanova,
- 2) eksterno osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju,
- 3) osiguranje kvaliteta agencija za eksterno osiguranje kvaliteta.

Interno osiguranje kvaliteta odnosi se na mehanizme visokoškolskih ustanova, prije svega na razvoj institucionalne politike rada u osiguranju kvaliteta i kulturi kvaliteta, uključivanje studenata, uspostavljanje mehanizama praćenja i periodično provjeravanje programa i stepena koje dodjeljuju, konzistentnu primjenu objavljenih kriterija, propisa i procedura za provjere znanja studenata, osiguranje kvaliteta nastavnog osoblja te transparentnost i javno objavljivanje rezultata. *Eksterno osiguranje kvaliteta* odnosi se na sistemsko praćenje i djelotvornost procedura za interno osiguranje kvaliteta, izradu procedura za eksterno osiguranje kvaliteta, transparentnost i dostupnost izvještaja te analizu generalnih zaključaka pregleda, evaluacija, provjera. *Osiguranje kvaliteta agencija* za eksterno osiguranje kvaliteta odnosi se na obezbjeđivanje adekvatnih i proporcionalnih ljudskih i finansijskih resursa koje će omogućiti agencijama da se organiziraju i obavljaju procese eksternog osiguranja kvaliteta na djelotvoran i efikasan način, te na osiguranje nezavisnosti u radu, definiranje jasnih i eksplicitnih ciljeva rada, kao i procedura i kriterija za eksterno osiguranje kvaliteta koje koriste agencije.¹⁵

Kao što je to slučaj i u svim drugim oblastima, implementacija *Bolonjskog procesa* je od samog početka bila problematična usljed nedostatka adekvatne strategije i planiranja nadležnih ministarstava te nedostatka finansijskih sredstava za provođenje neophodnih univerzitetskih reformi.¹⁶ Posebno je problematičan sistem finansiranja visokog obrazovanja koji značajno utiče na dinamiku provođenja reformskih procesa. Tu se prvenstveno misli na nedovoljna budžetska izdvajanja i nepostojanje jasne strategije razvoja sistema finansiranja.¹⁷

Jedan je od ključnih faktora za reformu i razvoj visokog obrazovanja integracija univerziteta predviđena *Okvirnim zakonom o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini* te ostalim usvojenim zakonima u zemlji. Integracija podrazumijeva optimalizaciju procesa, što omogućava efikasniji rad visokoškolskih institucija kroz centraliziranu politiku i upravljanje, sveukupno planiranje za sve fakultete, optimalizaciju administracijskog tijela, studentskih službi, naučnoistraživačkog rada, osiguranja kvaliteta, biblioteka, prostornih kapaciteta, zajedničkih nastavnih planova i programa, cjeloživotnog učenja, finansijskog poslovanja, međunarodne saradnje i direktnih strateških dogovora s nadležnim ministarstvima. Od osam javnih univerziteta još uvijek nisu integrirani Univerzitet u Sarajevu te Univerzitet *Džemal Bijedić* i Sveučilište u Mostaru.¹⁸

Institucionalni okvir sektora visokog obrazovanja određen je Ustavom BiH, ustavima entiteta i kantona te Statutom Brčko distrikta na osnovu kojih su zakonski definirane nadležnosti u oblasti obrazovanja. Punu i nepodijeljenu nadležnost u obrazovanju imaju Republika Srpska (RS) – Ministarstvo prosvjete i kulture RS-a, deset kantona u Federaciji BiH i Brčko distrikt BiH – Odjeljenje za obrazovanje pri Vladi Brčko distrikta. Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta vrši upravne, stručne i druge poslove iz nadležnosti FBiH u oblastima nauke, kulture i sporta. Koordinacija obrazovnih politika, usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u području obrazovanja dodijeljeno je Sektoru za obrazovanje pri Ministarstvu civilnih poslova BiH.¹⁹

Reforma zakonodavstva u visokom obrazovanju započeta je 2007. godine donošenjem **Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini**,²⁰ s ciljem koordinacije i harmonizacije politika visokog obrazovanja te implementacije evropskih reformi u oblasti visokog obrazovanja u skladu s načelima definiranim *Bolonjskim procesom*. Okvirnim zakonom utvrđena je i organizacija visokog obrazovanja u BiH i odgovornost nadležnih vlasti u ovoj oblasti. S usvajanjem ovog zakona formirane su i dvije nove institucije na državnom nivou: Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta i Centar za informiranje i priznavanje dokumenata iz oblasti visokog obrazovanja. Nadalje, formirana su tijela za koordinaciju obrazovnog sektora: Konferencija ministara obrazovanja u BiH i Vijeće za opće obrazovanje u BiH. Uz to, Rektorska konferencija BiH utvrđuje i zastupa zajedničke interese univerziteta u BiH i ostvaruje saradnju s institucijama u oblasti obrazovanja u zemlji.

¹⁰ Praški komunique (2001), Berlinski komunique (2003), Bergenski komunique (2005), Londonski komunique (2007), Komunique iz Leuvena / Louvain-la Neuve (2009), Budimpeštansko-bečka deklaracija o Evropskom prostoru visokog obrazovanja (2010).

¹¹ Za više detalja vidjeti http://www.aic.lv/bolona/2007_09/Leuven_conf/reports/Stocktaking_report_2009_FINAL.pdf.

¹² Za više detalja vidjeti: Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta, „Osiguranje kvalitete u visokom obrazovanju-Evropska iskustva i prakse“, Banja Luka, 2011.

¹³ Za više detalja posjetiti web stranicu http://ec.europa.eu/education/higher-education/transparency-actions_en.htm.

¹⁴ Termin „osiguranje kvaliteta“ podrazumijeva i procese kao što su evaluacija, akreditacija i revizija.

¹⁵ Za više detalja o evropskim standardima i smjernicama za osiguranje kvaliteta u *Evropskome prostoru visokog obrazovanja* vidjeti http://www.coe.ba/pdf/ESG_loc.pdf.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Sistem obrazovanja u BiH se finansira iz entitetskih, kantonalnih i općinskih budžeta, a dijelom i iz državnog budžeta. Za više o finansiranju visokoškolskih ustanova vidjeti Korajlić I., „Visoko obrazovanje u BiH - otvoren prostor za korupciju“, str. 19.

¹⁸ Mujkić, D., *Analiza zakona koji regulišu oblast visokog obrazovanja i analiza budžetskih izdvajanja za visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini*, Transparency International BiH, 2011.

¹⁹ Za više detalja o pravnom i institucionalnom okviru za sektor visokog obrazovanja pogledati Kyodo, Centar za promociju civilnog društva, „Pravni okvir za edukaciju i vodič u prepoznavanju i prijavljivanju korupcije u visokom obrazovanju“, 2011.

²⁰ Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Službeni list BiH, br. 59/07.

Okvirni zakon predstavlja jedinstven okvir za nadležne obrazovne vlasti da uredi svoja zakonodavstva i nema direktnu primjenu u entitetima i kantonima. Entitetima i kantonima je ostavljen rok od šest mjeseci za usklađivanje zakona o visokom obrazovanju s Okvirnim zakonom, međutim, ovaj proces do danas još uvijek nije dovršen. Hercegovačko-neretvanski kanton je tek u aprilu 2012. godine usvojio zakon, a Srednjobosanski kanton još uvijek ga nema. Veoma je jasno da neusklađen zakonodavni okvir produbljuje pravne praznine i dovodi u pitanje cjelokupan uspjeh reformskih aktivnosti započetih u visokom obrazovanju.

U pogledu antikorupcijskih odredbi u visokom obrazovanju analiza zakona je pokazala da ne postoje jasno definirani dijelovi usmjereni na borbu protiv korupcije, ali da su u nekoliko primjera uvrštene pojedine odredbe kako bi se smanjile prilike za zloupotrebe u praksi, kao što su npr. odredbe u Zakonu o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo koje se odnose na zabranu kupovine knjiga određenih profesora kao uvjeta izlaska studenata na ispit ili održavanje ispita u prisustvu samo jednog studenta. Zakoni kantona navode disciplinsku odgovornost studenata, ali ne i profesora ili ostalih zaposlenih na univerzitetu. Također se navode novčane sankcije (od 1.000 do 10.000 KM) za univerzitet kao pravno lice za prekršaje kao što su nepoštivanje propisa o izboru u zvanja ili imenovanja rektora i dekana, upisu studenata, nastavnim planovima i programima i sl.²¹

Percepcija u našim očima: Ne ubijaj glasnika

U protekle dvije godine nevladine organizacije aktivno su se angažirale u oblasti prevencije i borbe protiv korupcije u visokom obrazovanju. Njihove aktivnosti prvenstveno su se odnosile na istraživanje percepcije korupcije na univerzitetima širom BiH u pogledu rasprostranjenosti korupcije, shvaćanja i upoznatosti s pojmovima koji se vežu za problem korupcije kod studenata i nastavnog osoblja, nivo spremnosti na uključivanje u različite oblike antikorupcijskih djelovanja, koje su to trenutno antikorupcijske mjere što se poduzimaju i koje su to potencijalne aktivnosti koje je potrebno poduzeti i provesti da bi se korupcija u obrazovnom sistemu smanjila.²²

Kvantitativno i kvalitativno istraživanje percepcije korupcije koje je tokom 2011. godine proveo *Transparency International Bosne i Hercegovine* (TIBiH) na javnim i privatnim visokoškolskim ustanovama u BiH,²³ s ciljem prikupljanja mišljenja o zamijećenom nivou korupcije, o oblastima u kojima se javlja, načinima na koje se manifestira itd., pokazalo je da je situacija u vezi s korupcijom u visokom obrazovanju alarmantna i da zahtijeva prioritarno uspostavljanje i implementaciju efikasnih antikorupcijskih mehanizama kako bi se obrazovni procesi podigli na kvalitetniji nivo i spriječilo daljnje urušavanje integriteta akademskih institucija. Usprkos različitim shvaćanjima o tome kako se korupcija manifestira i koje su njene razmjere, istraživanje je pokazalo da su studenti itekako svjesni problema korupcije (*56 posto studenata korupciju vidi kao raširenu pojavu, čak i dominantno obilježje bh. društva*) i da ovaj problem veoma visoko pozicioniraju na listi glavnih problema bosanskohercegovačkog visokog obrazovanja.²⁴

Tako je istraživanje pokazalo da je skoro *svaki četvrti student* imao lično iskustvo s korupcijom u smislu da je na neki način platio polaganje ispita ili je to od njega traženo. Studenti su kao najrasprostranjenije oblike korupcije na fakultetima naveli sljedeće: davanje / dobivanje pozitivne ocjene za novac ili neku drugu naknadu, dobivanje ocjene na osnovu rodbinskih, porodičnih i prijateljskih veza, uvjetovanje izlaska na ispit kupovinom knjiga, različite oblike nezasluzenog dobivanja ocjene iako bez jasne veze s trgovinom ocjenama, narušavanje pravila o davanju potpisa i sticanju prava na izlazak na ispit i različite oblike „sumnjivog“ upisa na fakultet.

S druge strane, nastavno osoblje je istaknulo problem nezasluzenog napredovanja nastavnika u karijeri i narušavanje propisanih pravila u obrazovnom procesu. Nastavno osoblje također je pokazalo visok stepen neupućenosti u konkretne propise koji se odnose na korupciju na visokoškolskim ustanovama, posebno na entitetski zakon o visokom obrazovanju (60%) i kantonalni zakon o visokom obrazovanju (54,3%).²⁵ Zabrinjavajuće je da i studenti i nastavno osoblje dijele mišljenje da kod odgovornih i onih koji bi mogli doprinijeti promjenama nema iskrene namjere ni volje za borbu protiv korupcije te da je lična spremnost na prijavljivanje korupcije još uvijek na nivou pisanja anonimnih prijava. Nepovjerenje u institucije nadležne za sprečavanje ili sankcioniranje korupcijskog ponašanja veoma je problematično s obzirom na to da generalno rezultira obeshrabrivanjem studenata i ostalih aktera da prijavljuju ovakva ponašanja.

Istraživanje percepcije korupcije u visokom obrazovanju koje je provelo Udruženje *Vesta* na dva univerziteta (Tuzla i Banja Luka) dalo je slične rezultate.²⁶ Ovo istraživanje je pokazalo da studenti kao korupciju prije svega vide ona ponašanja u kojima je došlo do razmjene novca i u kojima je profesor direktno tražio novac prije pružanja same usluge. Zabrinjavajuće je, međutim, da je veoma mali broj studenata spreman prijaviti razne oblike korupcijskog ponašanja, kao i da studenti općenito nisu upoznati s aktivnostima koje eventualno provode fakulteti, univerziteti ili studentske organizacije u borbi protiv korupcije.

Transparentnost, odgovornost, sankcija

Imajući u vidu navedene probleme s kojima se sistem visokog obrazovanja suočava i rezultate istraživanja o percepciji korupcije u njemu, jasno je da je pitanje razvoja adekvatnoga i sistemskog pristupa ovom problemu od ključnog značaja za suzbijanje korupcije u visokom obrazovanju te osiguranje i unapređenje kvaliteta toga obrazovanja u BiH. Da bi se taj cilj ostvario, potrebno je djelovati na sve ključne elemente koji potencijalno ostavljaju prostor za korupcijsku praksu u visokom obrazovanju.

Nevladine organizacije spomenute ovdje dale su u sklopu svojih projekata niz preporuka kako bi se eliminirale postojeće nedorečenosti i smanjio prostor za korupcijsku praksu u visokom obrazovanju, a kao najvažnije izdvojene su sljedeće:²⁷

²¹ Mujkić, D., *Analiza zakona koji reguliraju oblast visokog obrazovanja i analiza budžetskih izdvajanja za visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini*, Transparency International BiH, str. 19, 2011.

²² U ovom dokumentu se prvenstveno misli na sljedeće organizacije i projekte: *Transparency International BiH*, „Prevencija korupcije u visokom obrazovanju kroz unapređenje transparentnosti na univerzitetima u BiH“; Udruženje *Vesta*, „Uvođenje antikorupcijskih mjera na univerzitetima u BiH“; Kyodo, „Borba protiv korupcije u visokom obrazovanju“.

²³ *Transparency International BiH*, „Analiza percepcije korupcije u visokom obrazovanju u BiH“, 2012.

²⁴ Na listi 17 problema koji su identifikirani u okviru kvalitativnog istraživanja studenti su korupciju pozicionirali na treće mjesto, iza problema nedostatka radnog prostora i zapostavljenosti praktičnih znanja i vještina u okviru nastavnih programa. Za više detalja vidjeti „Prevencija korupcije u visokom obrazovanju u BiH, Istraživanja i preporuke“, *Transparency International BiH*, decembar 2012., str. 70.

²⁵ *Transparency International BiH*, „Upoznatost nastavnog osoblja javnih univerziteta s antikorupcijskim propisima“, april 2012., dostupno na <http://ti-bih.org/projekti/prevencija-korupcije-u-visokom-obrazovanju-kroz-unapređenje-transparentnosti-na-univerzitetima-u-bih/>.

²⁶ U ovom istraživanju ispitivana je percepcija korupcije onih područja koja se direktno vežu za studente: korupcija prilikom upisa na fakultet te neprofesionalna ponašanja – korupcija koja nastaje u razmjeni između profesora i studenata (plaćanje ispita – plaćanje ispita novcem ili uslugama, dobivanje ispitnih pitanja u zamjenu za novac ili uslugu, plaćanje privatnih instrukcija itd.). Udruženje *Vesta*, „Istraživanje percepcije korupcije u visokom obrazovanju u BiH“, maj 2012.

²⁷ Za više o antikorupcijskim mjerama i preporukama za suzbijanje korupcije u visokom obrazovanju vidjeti prethodno spomenuta istraživanja TIBiH dostupna na <http://ti-bih.org/projekti/prevencija-korupcije-u-visokom-obrazovanju-kroz-unapređenje-transparentnosti-na-univerzitetima-u-bih/> i Udruženje *Vesta* na http://antikorupcija.ba/images/istrazivanje_final.pdf.

- harmonizirati zakone u visokom obrazovanju kako bi se izbjeglo produblivanje pravnih praznina između sistema visokog obrazovanja u entitetima;
- kontinuirano raditi na unapređenju kapaciteta Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranju kvaliteta u pogledu finansijskih i ljudskih resursa;
- regulirati i uskladiti zakone u segmentu koji definira procedure licenciranja visokoškolskih ustanova i akreditacije institucija i studijskih programa;
- unaprijediti finansiranje univerziteta kroz jasnije definirane načine i standarde finansiranja visokoškolskih ustanova te poštiti mehanizme kontrole i nadzora nad finansijskim tokovima fakulteta;
- jasnije definirati odgovornosti obrazovnih institucija, univerzitetskog menadžmenta i ostalih subjekata uključenih u proces sprečavanja korupcije;
- dosljedno provoditi *Bolonjski proces* u svim komponentama, a naročito u segmentima kontinuiranog interaktivnog rada i ocjenjivanja studenata;
- uspostaviti jasne smjernice, kriterije i mehanizme za suzbijanje i praćenje korupcije na visokoškolskim ustanovama te osigurati njihovu dosljednu implementaciju kroz postojeća tijela za osiguranje kvaliteta na univerzitetima;
- kontinuirano provoditi istraživanja percepcije korupcije na visokoškolskim ustanovama;
- putem kampanja i edukacije motivirati studente da se uključe u poboljšanje procesa na univerzitetu, kontinuirano ih informirati i podizati svijest o pojmovima, oblicima korupcije, posljedicama te o ulozi studentskih organizacija i nevladinih organizacija u borbi protiv korupcije;
- unaprijediti mehanizme transparentnosti na univerzitetima i fakultetima kroz objavljivanje svih ključnih dokumenata na svojim web stranicama, između ostalog: nastavnih planova i programa, završnih radova, planova izvođenja nastave za svaki semestar, bitnih odluka o etičkim pitanjima, izvještaja o izboru u naučno-nastavna zvanja;
- uvesti i dosljedno provoditi mjere sankcioniranja profesora i studenata za koje se dokaže da su učestvovali u korupcijskom aktu;
- unaprijediti kvalitet obrazovnog procesa, između ostalog, putem vanjske kontrole rada profesora, uvođenja vanjskog vrednovanja znanja studenata, polaganja ispita pod šiframa;
- uvesti stalno praćenje korupcijskih ponašanja na fakultetima i izdavati godišnje izvještaje o korupciji u visokom obrazovanju;
- uspostaviti planove integriteta s ciljem smanjenja rizika i otklanjanja područja neopornih na pojavu korupcije;
- donijeti i objaviti na web stranicama visokoškolskih ustanova jasne procedure ispitivanja studenata te dosljedno provoditi bolonjski princip ispitivanja i ocjenjivanja kako bi se smanjio prostor za subjektivne procjene nastavnog osoblja;
- uvesti efikasne mehanizme kontrole provođenja pravilnika i dosljedno provoditi mjere predviđene pravilnicima o ocjenjivanju rada nastavnog osoblja;
- unaprijediti procedure izbora u akademska zvanja donošenjem posebnih akata koji će detaljno urediti pitanja načina raspisivanja, javnog oglašavanja te razrade kriterija i njihove primjene u praksi;
- radi izbjegavanja direktne prodaje knjiga studentima na nastavi visokoškolske ustanove bi trebale uspostaviti sisteme izdavačke djelatnosti i distribucije knjiga;
- osigurati adekvatne kontrolne mehanizme, kao što su revizorski i inspekcijski izvještaji, koji treba da budu dostupni javnosti;
- uspostaviti efektivne mehanizme prijave korupcije i drugih oblika nezakonitog ponašanja koji omogućuju jednostavnu i jasnu proceduru prijavljivanja.

Bibliografija i reference

Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta, *Osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju - Evropska iskustva i prakse*, Banja Luka, 2011.

Evropska komisija, *Izvještaji o napretku Bosne i Hercegovine*.

Freedom House, *Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu 2012*.

Građanskopravna konvencija o korupciji Vijeća Evrope, Vijeće Evrope, Evropski ugovori Ets, br. 174.

Heyneman, S. P. (2007), *Buying your way into haven: the corruption of education system in global perspective*, Perspectives on Global Issues, Volume 2, Issue 1.

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije.

Korajlić, I., *Visoko obrazovanje u Bosni i Hercegovini – otvoren prostor za korupciju*, Transparency International BiH i Friedrich Ebert Stiftung.

Krivičnopravna konvencija o korupciji Vijeća Evrope, Vijeće Evrope, Evropski ugovori Ets, br. 173.

Kyodo, Centar za promociju civilnog društva, *Pravni okvir za edukaciju i vodič u prepoznavanju i prijavljivanju korupcije u visokom obrazovanju*, 2011.

Mujkić, D., *Analiza zakona koji regulišu oblast visokog obrazovanja i analiza budžetskih izdvajanja za visoko obrazovanje u BiH*, Transparency International BiH, 2011.

Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, Službeni list BiH, br. 59/07.

Strategija za borbu protiv korupcije 2009.–2014.

Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u Evropskome području visokog obrazovanja, 2005., Helsinki.

Transparency International Bosne i Hercegovine, *Analiza percepcije korupcije u visokom obrazovanju u BiH*, 2012.

Transparency International, *Working Paper Corruption in education sector*, 2007.

Transparency International Bosne i Hercegovine, *Upoznatost nastavnog osoblja javnih univerziteta sa antikorupcijskim propisima*, 2012.

Transparency International Bosne i Hercegovine, *Globalni barometar korupcije 2010/2011*.

Transparency International, *Corruption Perceptions Index 2011*.

Udruženje Vesta, *Istraživanje percepcije korupcije u visokom obrazovanju*, 2012.

O VPI BH:

Vanjskopolićka inicijativa BH (VPI BH; www.vpi.ba) je domaća nevladina i neprofitna organizacija, osnovana 2004. godine u Sarajevu, posvećena promišljanju međunarodnih odnosa i euro-atlanskih integracijskih procesa BiH. Cilj VPI je, pružiti pomoć državnim institucijama pri otkrivanju slabosti i promociji vrijednosti prisutnih u tim procesima, radi povećanja efikasnosti bh. institucija u ispunjavanju predstojećih obaveza.